

*Приблуда Л. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін
Національного університету харчових технологій*

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ДІЙСНОСТІ В РОМАНАХ ЛЮКО ДАШВАР “ІНІЦІАЦІЯ” ТА “#ГАЛЯБЕЗГОЛОВИ”

Анотація. Наукову працю присвячено дослідженню лексико-семантичних параметрів метафори як різновиду вторинної номінації в художніх творах “Ініціація” та “#ГАЛЯБЕЗГОЛОВИ” Люко Дашвар. Метафора є потужним засобом вторинної номінації, яку Люко Дашвар активно використовує для увиразнення мовотворчості своїх художніх творів, надання їм неповторного колориту. З’ясовано, що залежно від ознаки, на якій ґрунтується метафоричне перенесення, продуктивними типами є такі: назва тварини → людина, подібна до цієї тварини за порівнюваними інтелектуальними здібностями, характером, особливостями поведінки; частина тіла тварини → частина тіла людини; житло тварини → житло людини; назва птаха → людина, схожа на нього за особливостями поведінки, внутрішніми якостями; рослина → людина; назви неживої природи → людина; назви різних предметів → людина.

Доведено, що метафоричні найменування, використовувани авторкою, виконують не лише номінативну функцію. Через наявну семантичну двоплановість вони збуджують мисленнєву діяльність читача. Метафори кожної групи мають як позитивне емоційно-оцінне забарвлення, так і негативне.

Зауважено, що особливе місце в художніх текстах романів посідає дієслівна метафора. Вона виникає внаслідок порушення семантичного зв’язку між предметом і його дією. Письмениця активно використовує дієслівні метафоричні номінації із семантикою звуку, у яких зреалізовано різноманітні емоційні стани художніх персонажів: гнів, радість, тривога, роздратування, розчарування, збудження, хвилювання тощо. Відзначено, що авторка послуговується дієслівними метафорами, у яких на художнього персонажа перенесено різні природні процеси.

В аналізованих художніх творах Люко Дашвар використовує метафору як засіб вторинної номінації, що має потужний стилістичний потенціал, адже вона виразно виявляється в різних мовних стилях і особливо в художній мові. Саме з метафоризацією часто пов’язане багатство художнього мовлення.

Ключові слова: вторинна номінація, метафора, зооморфізм, орнітонім, вегетонім, флоронім.

Постановка проблеми. Художній дискурс початку XXI ст. активно поповнюється новими творами, що зумовлює збільшення кількості вторинних найменувань. Одним із найяскравіших засобів вторинної номінації є метафора, яка є потужним засобом увиразнення художньої дійсності твору. Вона дає змогу виявити характерні ознаки ідіостилу письменника, відтворити авторське світобачення зображуваних подій та харак-

терів героїв. Метафора як різновид вторинної номінації стає все більш уживаною, адже експресивізує зміст художнього тексту, привертає увагу до зображуваного через колоритні художні образи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Метафору як засіб вторинної номінації в різних аспектах досліджували вітчизняні й зарубіжні мовознавці, з-поміж яких: Н. Арутюнова, М. Блек, В. Вовк, Г. Воробйова, А. Гаврилюк, В. Гак, М. Ковальчук, Л. Кравець, Л. Марчук, Г. Панчук, Т. Сакулєнко, Т. Сакулєнко, Л. Скалозуб, О. Тараненко, В. Теля, Л. Тиха, О. Хорошун та ін. Так, ґрунтовно вивчено функціонування метафори в поезії (Т. Єщенко, Л. Кравець, О. Лященко, Л. Пустовіт, Н. Слобода, І. Толочин та ін.), періодиці та публіцистиці (Д. Вовчок, З. Резанова, М. Антонівська та ін.), суспільно-політичному та бізнес дискурсі (Х. Дацишин, Г. Воробйова, Т. Терещенко та ін.) тощо. У художньому дискурсі дослідження лексико-семантичних особливостей метафори зреалізовано в наукових працях О. Акастьолової, О. Балабан, Н. Варич, І. Дегтярьової, Л. Дмитришин, Р. Дубровського, М. Жилиної та ін. Проте ці студії не вичерпують усіх можливостей дослідження всього потенціалу використаних у художніх творах метафор, які стають дедалі вживанішими у зв’язку з прагненням сучасних прозаїків зробити свій мовосвіт більш експресивним, колоритним, що дає змогу привернути увагу читачької аудиторії, стати ближчим до неї.

Метою статті є дослідження лексико-семантичних особливостей метафоричних номінацій у художніх творах Люко Дашвар “Ініціація” та “#ГАЛЯБЕЗГОЛОВИ”, з’ясування лексико-семантичних параметрів метафори, ужитої авторкою в означених художніх творах, визначення її місця в системі мовних засобів стилізації мовотворчості письменниці.

Виклад основного матеріалу. Явище номінації – складне й багатопланове. Воно містить цілий комплекс проблем різного роду: суб’єктивне в мові, вплив соціального середовища та історичної думки на процес виникнення нових найменувань, проблеми співвідношення знака та позначуваного, проблема вибору мовних засобів вираження того чи того поняття та співвідношення різноманітних способів називання тощо [1, с. 76].

Т. Грошко наголошує на тому, що вторинна лексична номінація є результатом природного розвитку мови, зумовленим пізнавальною і комунікативною потребою людини в її соціально-історичній практиці. Виникнення нових соціальних зв’язків, на думку дослідниці, приводить до трансформації сконцентрованої в словесному знакові інформації [2, с. 1]. Вторинна номінація ґрунтується на асоціативності людського мислення.

Важливою умовою появи, функціонування вторинної номінації є полісемія, яка виникає внаслідок того, що до семантичної структури лексеми приєднуються елементи інших семантичних полів, у результаті чого вона розширюється [1, с. 77]. П. Гриценко підкреслює, що підставою для цього є усвідомлювана мовцями спільність або суміжність елементів лексичної системи [3, с. 45]. О. Ахманова розглядає вторинну номінацію як значення, яке слово набуває в результаті свідомого вживання цього слова в мові для позначення предмета, який не є його природним або звичайним референтом [4, с. 163].

Одним із найбільш продуктивних з-поміж видів семантичної деривації є метафоричне перенесення. Структурна лінгвістика експлікує метафору як образний засіб, що виконує функцію зв'язування значення слів. Когнітивна лінгвістика інтерпретує метафору як певну ментальну операцію, що поєднує дві понятійні сфери, надаючи мовцю можливість використовувати потенції структурування сфери “джерела” під час концептуалізації сфери “мети” [5, с. 9]. Метафоризація інтенсифікується в тих прошарках лексики, що є найбільш важливими та актуальними в конкретний період [1, с. 77].

Метафора є потужним засобом вторинної номінації, яку Люко Дашвар активно використовує для увиразнення мовосвіту своїх художніх творів. М. Пентилук підкреслює: “Письменники у своїй мовній практиці ставляться з особливою увагою до явищ метафоризації як до художнього прийому. Вони широко використовують метафоризування, намагаються на цьому ґрунті досягти певного художнього ефекту” [6]. Метафора дає змогу створити яскраві, свіжі, колоритні образи, адже в її основі лежить співвіднесення емоційно-логічного перехрещення двох понять, що створює певну базу для семантичного переходу одного поняття в інше з якісно новим змістом [7, с. 234].

Залежно від ознаки, покладеної в основу метафоричного перенесення, у зазначених романах виокремлюємо декілька найпродуктивніших типів цього засобу вторинної номінації.

1. *Назва тварини* → *людина, подібна до цієї тварини за порівнюваними інтелектуальними здібностями, характером, особливостями поведінки*, напр.: *корова, коза, кабан, горила, шкапа, баран, козел* тощо. Пор.: *Через цю корову на нас повісили борг майже у мільйон!* [8, с. 52] – ідеться про жінку, до якої виявляють зневажливе ставлення. *Гримають дверцята авто. Розлючений чоловік шарпає мене. – Здурила, коза?!* [9, с. 153]; – метафора називає дівчину, поведінка якої викликає роздратування. – *Значить, сказав Галі, що в неї ВІЛу немає? – Звичайно! – лягнув на автоматі, завівся. – Що би тебе ще турбувало?! Краще повернемося до наших баранів!* [8, с. 272] – ідеться про нерозумних чоловіків. *Двоє дужих кабанів ухопили красунчика, а той геть нічого не розумів, горланів, як різаний* [8, с. 355]; *Мене цілу ніч допитував полковник Жадкін! Чоловік твоєї хазяйки з “Белли”! Завалив разом ці своїми горилами* [8, с. 297] – зооніми *кабани, горили* поймають сильних та кремезних чоловіків. *Консуматенко сидів поряд, із прикрістю роздивлявся покусану долоню. – Навіть шкіру не прокусила стара шкапа, – буркнув* [8, с. 72] – метафора називає жінку поважного віку. *Бачив у Карасівці таких сусідських дітлахів, немитих, нечесаних, бігали селом як ті цуценята* [9, с. 182] – ідеться про дітей, яких не доглядають батьки. Використані авторкою зооморфні метафори виконують не лише номінативну функцію. Через семантичну двоплановість вони

активно збуджують мисленнєву діяльність та увагу читача, який виокремлює найбільш характерні риси, притаманні тому чи тому художньому персонажу.

2. *Частина тіла тварини* → *частини тіла людини*, напр.: *морда, паща* тощо. Метафоричні номінації цієї групи мають негативні конотації. Пор.: *Льоню, а що з мордою? Виграв конкурс “Найміцніші яйця”?* [8, с. 320] – ідеться про обличчя. – *Шефе, ми тільки-но від копів! – Пащу захопнув! – крикнув Гашинський* [8, с. 232] – метафора *паща* називає великий, некрасивий рот художнього персонажа.

3. *Житло тварини* → *житло людини*, напр.: *барліг, нора, шпаківня, кубло* тощо. Пор.: *Копи Perezирнулися, ледь приховуючи роздратування. – У вас точно все гаразд? – перепитав той, що тільки-но обслідував барліг* [8, с. 233]; *Про що та дівчина думала, коли відкривала свій салон у цій норі?* [9, с. 340]; *У скляній шпаківні офісу “Кресала” до мене підсідає пані Півник* [9, с. 324]; *Раніше треба було руки мої цілувати! Тоді, може, я б і розповіла про кубельце на вулиці Ентузіастів* [8, с. 20].

4. *Назва птаха* → *людина, схожа на нього за особливостями поведінки, внутрішніми якостями*, напр.: *курка, голубка, півень* тощо. Пор.: *Тьому нудило від курок, які називали хлопців зайцями, ведмежатками, борсукми, хом’яками та іншими чотирилатими* [8, с. 126] – орнітонім *курка* уособлює закріпленій у суспільній уяві образ дурної жінки. *Знала би ти, скільки разів я чула подібні палкі промови. У подібних контрах, з подібних шкряяних крісел від подібних пухатих півнів* [9, с. 144] – ідеться про чиновників, які через обіймані високі посади, виявляють зверхність, зарозумілість та зневажливо ставиться до інших. Метафори цієї групи також уживаються і з позитивним емоційно-оцінним забарвленням, пор.: *Навіть в очі не глянув, навіть не спитав: як ти тут жила без мене, голубко?* [9, с. 174] – ідеться про вияв теплих почуттів, кохання до художньої героїні.

5. *Рослина* → *людина*. Ця група називає соціальні, зовнішні характеристики персонажів, частини тіла, напр.: *перець, диня, ягідка, квітка* тощо. Пор.: *Крутий перець тут у нас об’явився: усе він знає, хто що може, а хто давно забув!* [8, с. 209] – вегетонім *крутий перець* називає матеріально забезпеченого, самовпевненого чоловіка. – *Дякуй, що ти – мій син, – відповів Чорнобай. – Інший би отримав у диню за такі слова!* [9, с. 324] – ідеться про голову. Фітоніми уживаються для позначення привабливих, вродливих художніх героїнь, які мають відмінну фізичну форму. Пор.: *Я – Ромараза! Прекрасна південна квітка! У мене власна воля, свої примхи* [9, с. 158]. Або: – *Леді, краса не має перерв на обід і сон, – товкла персоналу хазяйка “Белли” Юлія Володимирівна Жадкіна, 45-річна красна ягідка без ознак старіння, радості і сексу* [8, с. 17].

6. Метафори, які містять назви земноводних та моллюсків, напр.: *жаба, спрут, риба* тощо. Пор.: – *Юлька у нас – жаба, – злилася. – Сама купається у грошах, стерво, а нам ніколи і копійчини за понаднормову роботу не підкине* [8, с. 17]; *Гашинського мочити сенсу немає, бо в наших спрутів голів немає* [8, с. 190]; – *Е ні, рибко, – відказав. – Ми з тобою вдвох жити зібратися, тому і вирішувати все маємо разом* [9, с. 225].

7. Назви неживої природи → *людина*, напр.: *сонце, зірка* тощо. Пор.: – *Юлю, квартира – подарунок! Не за те, що в нас*

буде! За те, що вже було, **сонце** [8, с. 285]; Ви і досі не затвердили презентаційний бюджет, Андрію Івановичу! Не розглянули пропозиції щодо запрошених **зірок** [8, с. 211].

8. Артефактна метафора, що містить назви різних предметів, напр.: *корито, лялька, щит, меч* тощо. Пор.: *Якому такому дурному він своє **корито** хоче впарити? Який йолоп узагалі на нього подивиться?! Краще б написав на лобовому склі марку своєї чортпхайки* [8, с. 69]; *Оця **лялька** тільки-но дала відкоша її синочку, а хіба є у світі крацій за Анчиного Сашка?* [8, с. 224]; *Командир бойового крила “Кресала” наша стіна, наш **щит і меч**, наше все* [9, с. 313].

Важливе місце в художніх текстах авторки займає дієслівна метафора, що виникає внаслідок порушення семантичного зв'язку між предметом і його дією, бо дія, яка логічно притаманна предмету одного семантичного поля, приписується предмету іншого семантичного поля [10]. Так, М. Пентиліук переконана, що в словесній структурі метафори дієслову належить особлива роль. Воно створює динаміку, надає всім переносним ознакам рухливості. За своєю природою дієслово здатне викликати таку експресивність слів у метафорі, яка найбільш уразливо діє на емоції [6].

Люко Дашвар активно використовує дієслівні метафори із семантикою звуку, напр.: *гавкати, шипіти, кукурікати, нявкати, кудахкати, мекати, клекотіти, торохтіти, вихлюпувати, вибухнути* тощо. Пор.: – *Ромка теж один! Собак я не рахую! – **відавкуюся*** [9, с. 336]; – *А Юлька, кажуть, **шипіла**... – **відповіла** Женька* [8, с. 336]; – *Розумію, – обережно підтримую розмову, намагаюся прикинути, як довго протримається “Кресало”: **бездарно розкраде гроші спонсорів і помре чи встигне хоч раз **кукурікнути***** [9, с. 145]; – *Пережудо! – **нявкнуло**. – А чого такий добрий? Із Тасею врешті переспав? Чи й досі ні?* [9, с. 208]; *Не обертаюся на вигук, **мекаю**, намагаюся вигнати зі своєї реальності все, що пов'язане з прекрасним* [8, с. 349]; *Пані Півник бачить мене, натхненно **кудахає**, полишає співрозмовників* [9, с. 311]; *Під час посиденьок із Юрком віддавав перевагу горілиці перед пивом. **Торохтів**: менти в тебе, менти, і ніхто не знає, де тиє!* [8, с. 70]; – *Леся – моя близька подруга. Раз вона рекомендувала вас, значить, ви того варті, – **клекоче** урочисто* [9, с. 146]; – *Ми знайшли ульотне місце! – **вихлюпує брат*** [9, с. 336]; – *Ти ж не жлоб'яра? – **питала** насторожено, та все ж відступала на крок, аби встигнути втекти, якщо **мужчина раптом вибухне**, ухопить її за волосся – та по щоках!* [9, с. 184]. Метафоричні найменування цієї лексико-семантичної групи вживаються на позначення різноманітних емоційних станів художніх персонажів: гніву, радості, смутку, тривоги, роздратування, розчарування, збудження, хвилювання, здивування. Привертає увагу дієслівна метафора *літати*, що називає стан піднесення, окрилення, пор.: *Тимур – **геній**. Справді! Зараз затіяв дивовижний перформанс. Каже: “Маю через це пройти, це надихає!” І дійсно ожив. **Літає*** [9, с. 155].

Увиразнюють художню картину світу й дієслівні метафори, що характеризують фізичних та емоційний стан художніх персонажів, а також ті, у яких відбувається перенесення на людину різних природних процесів, напр.: *закам'яніти, розтікати, горіти, тьмяніти* тощо. Пор.: *Галя **закам'яніла**. Дивилася на Тьому зацьковано і водночас гнівно, ображено, хапала ротом повітря, аби видихнути, та не могла* [8, с. 299]; ***Розтікаюся**, як калюжа: Діна в один бік, молодий **мужчина** – в інший* [9, с. 73]; – *Я надто **напружено працював останнім***

*часом. З таким **жорстким розжаренням** – як та **лампочка. Горів** як скажений. Тепер хочу трохи відпочити* [8, 91]; *Знай-дїть когось, хто набере його на комп'ютері. Розумієте? – Ні, – **дідусь тьмяніє*** [9, с. 39].

Властивість метафоризуватися є важливою якістю слова. Це явище, на думку дослідниці, дуже виразно виявляється в різних мовних стилях і особливо в художній мові. Саме з метафоризацією часто пов'язане багатство слова, гнучкість, краса [6].

Висновки. Отже, метафоричні найменування є яскравим засобом вторинної номінації, які Люко Дашвар використовує в романах “Ініціація” та “#ГАЛЯБЕЗГОЛОВИ” для увиразнення мовосвіту цих творів, надання їм неповторного колориту. Джерелами творення метафори є переосмислені назви різних тварин, рослин, птахів, предметів тощо. Дієслівні метафори відображають різні емоційні стани художніх персонажів. Вони виконують не лише номінативну функцію, а й мають оцінне навантаження.

Література:

1. Кузнєцова І. В., Скірта А. А. Метафора як засіб утворення англійських юридичних термінів під час вторинної номінації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2019. № 40. Том 2. С. 76–80.
2. Грошко Т. В. Про природу вторинної номінації в структурі спеціального дискурсу. Publishing house Education and Science s.r.o. URL: http://www.rusnauka.com/17_SSN_2007/Philologia/22471.doc.htm (дата звернення: 25.03.2022).
3. Гриценко П. Ю. Моделирование системы диалектной лексики. К.: Наукова думка, 1984. 227 с.
4. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М.: КомКнига, 2007. 576 с.
5. Ягафарова Н. Г. Основные ономазиологические понятия. Вестн. Челябин. гос. ун-та, 2010. Вып. 43. С. 172–177.
6. Пентиліук М. Дієслівні метафори в поезіях М. Чернявського. URL: <https://prosvita-ks.co.ua/visnik-tavriyskoyi-fundaciyi-vipusk-5/mariya-pentilyuk-diieslivni-metaphori-v-poeziyah-mchernyavskogo> (дата звернення: 20.03.2022).
7. Стретович Т. П. Класифікаційне розмаїття метафор. Науковий часопис НДП ім. М. П. Драгоманова. Сер. 9. Сучасні тенденції розвитку мов. 2018. Вип. 16. С. 232–239.
8. Дашвар Люко. #Галєбезголови: роман. Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2020. 400 с.
9. Дашвар Люко. Ініціація: роман. Харків: Книжковий Клуб “Клуб Сімейного Дозвілля”, 2018. 416 с.
10. Панчук Г. Метафора та її граматичне вираження у збірці О. Пальовської “Долина Храмів”. Рідне слово в етнокультурному вимірі: зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич: Посвіт, 2015. С. 200–205.

Prybluda L. Metaphor as a means of expression of artistic reality in luko dashvar's novels “Initiation” and “#Galefishers”

Summary. The scientific work is devoted to the study of lexical and semantic parameters of metaphor as a kind of secondary nomination in the works of art “Initiation” and “#GALYABEZHOLOVY” Luko Dashvar. Metaphor is a powerful means of secondary nomination, which Luko Dashvar actively uses to express the linguistic creativity of his works of art, giving them a unique color. It was found that, depending on the feature on which the metaphorical transfer is based, the productive types are as follows: the name of the animal → a human similar to this animal in terms of comparable intellectual

abilities, character, behavior; animal body part → human body part; animal housing → human housing; the name of the bird → a human similar to him in behavior, inner qualities; plant → human; names of inanimate nature → human; names of different objects → human.

It is proved that the metaphorical names used by the author perform not only a nominative function. Due to the existing semantic duality, they excite the mental activity of the reader. Metaphors of each group have both positive emotional and evaluative color, and negative.

It is noted that a special place in the literary texts of novels is occupied by verb metaphor. It is caused by a violation of the semantic connection between the object and its action.

The writer actively uses verbal metaphorical nominations with semantics of sound, in which various emotional states of artistic characters are realized: anger, joy, anxiety, irritation, disappointment, excitement, excitement, etc. It is noted that the author uses verbal metaphors in which various natural processes are transferred to the artistic character.

In the analyzed works of art, Luko Dashvar uses metaphor as a means of secondary nomination, which has a strong stylistic potential, because it is clearly manifested in different language styles and especially in artistic language. Metaphorization is often associated with the richness of the artistic speech.

Key words: secondary nomination, metaphor, zoomorphism, ornithonym, vegetonym, floronym.